

„AZIJSKI PUT“ – ALTERNATIVA WASHINGTONSKOM KONSENZUSU?¹

Doc. dr. sc. Pavle Jakovac
Sveučilište u Rijeci
Ekonomski fakultet Rijeka
pavle.jakovac@efri.hr

Kristijan Lončarić, mag. oec.

Sažetak

Washingtonski konsenzus, u svom rudimentarnom obliku, sastojao se od 10 reformi za koje se vjerovalo da će pomoći latinoameričkim zemljama da izađu iz krize i postaviti temelj za njihov budući gospodarski rast i razvoj. Za provedbu ovog programa zaduženi su (bili) Međunarodni monetarni fond (MMF) i Svjetska banka koji su Washingtonski konsenzus prilagodili prema vlastitim neoliberalističkim uvjerenjima. Takav izmijenjeni Washingtonski konsenzus implementiran je u gotovo svim zemljama u razvoju, a rezultati su bili nezadovoljavajući. Gospodarski rast (ako je uopće postignut) bio je na nedovoljnoj razini da bi se počele sustizati razvijene zemlje, dok se po pitanju siromaštva, socijalnih nejednakosti i sličnih problema nije učinilo gotovo ništa. Rezultati su bili osobito loši u tranzicijskim zemljama, poglavito u zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza. Mnogi faktori utjecali su na neuspjeh Washingtonskog konsenzusa, ali daleko najveće zasluge pripadaju MMF-u. Slom Washingtonskog konsenzusa naveo je mnoge međunarodne institucije i stručnjake na pokušaj otkrivanja novih razvojnih politika. Današnje

---

¹ Ovaj rad je nastao kao znanstvena nadogradnja diplomskog rada koji je Kristijan Lončarić, mag. oec. obranio pod mentorstvom doc. dr. sc. Pavla Jakovca.

gospodarske strategije naglašavaju važnost uloge države, institucija te socijalne komponente razvoja. Zemlje tzv. „istočnoazijskog čuda“ i Kina implementirale su reforme gotovo potpuno suprotne naputcima Washingtonskog konsenzusa i ostvarile povijesne rezultate, a što dodatno diskreditira MMF-ovu razvojnu strategiju.

Ključne riječi: *Washingtonski konsenzus, razvojna strategija, MMF, alternativa, azijski put*

JEL klasifikacija: B27, F53, F55, N2, N4, O19

---

1. Uvod

Regija istočne Azije u razdoblju od 1965. pa do 1990. godine ostvarivala je konstantno visoke stope gospodarskog rasta te je u tome periodu bila najbrže rastuća regija svijeta. Osobito impresivno zvuči činjenica da je takav gospodarski rast ostvaren uz smanjenje siromaštva i socijalnih nejednakosti. Ovakvi izvanredni rezultati prozvani su tzv. „istočnoazijskim čudom“ i zaokupili su pažnju mnogih stručnjaka diljem svijeta. Isti stručnjaci zagovarali su proučavanje moguće primjene ovog razvojnog puta u ostalim zemljama svijeta, osobito nakon sloma Washingtonskog konsenzusa na prijelazu stoljeća. Međunarodni monetarni fond (MMF) i donekle Svjetska banka uglavnom su izbjegavali proučavanje ovog modela jer su istočnoazijske zemlje svoj uspjeh temeljile na provođenju mnogih reformi koje su bile u suprotnosti sa liberalističkim vrijednostima koje su ove institucije zagovarale. Tek početkom 90-ih prošloga stoljeća međunarodne financijske institucije priznale su uspjeh istočnoazijskog modela, naročito Svjetska banka koja je 1993. godine objavila izvješće nazvano „*The East Asian Miracle*“ u kojem se istražuje kako je došlo do tako impresivnih rezultata u spomenutoj regiji. Slični rezultati ostvareni su i u Kini koja se obično ne ubraja u zemlje tzv. „istočnoazijskog čuda“ zbog specifičnosti kineskog društvenog i gospodarskog sustava (Stiglitz, 2004, str. 111; Svjetska banka, 1993, str. 1-4).

U ovome radu proučava se razvojni put osam zemalja tzv. "istočnoazijskog čuda" i Kine kako bi se utvrdilo kako su postignuti

tako impresivni rezultati te mogu li se reforme tih zemalja upotrijebiti u drugim državama sa jednakom efikasnošću, a što bi predstavljalo veoma zanimljivu alternativu Washingtonskom konsenzusu i drugim razvojnim programima.

2. „Istočnoazijsko čudo“

Pojam tzv. „istočnoazijskog čuda“ odnosi se na skupinu od 8 zemalja: Japan, Južnu Koreju, Hong Kong, Singapur, Tajvan, Tajland, Maleziju i Indoneziju. Ove zemlje ponekad se nazivaju i tzv. „istočnoazijskim tigrovima“. Može se reći da je istočnoazijski razvojni model uzeo najbolje od dvije suprotstavljene gospodarske filozofije - liberalizma i socijalizma. Za razliku od socijalističkih država koje su pokušavale potpuno preuzeti sve funkcije tržišta, istočnoazijske države su svojim reformama „zaobilazile“ tržišne nesavršenosti, komplementirajući tržište i usmjeravajući gospodarstvo na željeni put. Veoma bitna razlika između ovog modela i Washingtonskog konsenzusa bila je u brzini i intenzitetu provedbe reformi - istočnoazijske zemlje uvidjele su prednosti otvaranja tržišta i globalizacije, no bilo im je jasno da se proces otvaranja mora odvijati postupno. Zaštitne prepreke ukidale su se tek kad bi uvjeti za to bili zadovoljeni, odnosno kada je zemlja bila dovoljno spremna da bezbolno provede zacrtane promjene. Kao primjer takvih postupnih promjena može se prikazati liberalizacija trgovine u istočnoazijskim zemljama: u početnim stadijima gospodarskog rasta poticao se izvoz, a pretjerani uvoz se sprječavao visokim carinama i sličnim carinskim preprekama, uz iznimku inputa potrebnih za izvozno orijentiranu proizvodnju. S vremenom su se carine i carinske prepreke smanjivale, a količina i vrste uvoznih dobara potrebnih za proizvodnju su rasle. Takav proces postupne liberalizacije trajao je do 1980-ih ili 1990-ih (ovisno o zemlji) kada su tržišta dostigla gotovo potpunu razinu otvorenosti (Glick i Moreno, 1997; Turner, 2017).

Državne reforme varirale su od zemlje do zemlje, ali obično s istim ili sličnim ciljevima. Stiglitz (1996, str. 157-174) ih sistematizira u četiri skupine:

- *Industrijske politike*: većina istočnoazijskih država imala je tri cilja: poticanje izvozne orijentiranosti, razvoj tehnoloških kapaciteta i izgradnju domaćih kapaciteta za proizvodnju

intermedijarnih dobara. Reforme kojima su se ovi ciljevi trebali ostvariti bile su: poticanje i razvoj obrazovanja kako bi se stvorila kompetentna radna snaga, stvaranje regulative financijskog tržišta kako bi alociranje kapitala postalo efikasnije, poticanje izvoza, kreiranje tehnoloških programa, subvencioniranje odabranih industrijskih grana i privlačenje FDI-a. Iako je ovakav intervencionizam bio često kritiziran, ove politike/reforme su ponajviše korištene kako bi se „zaobišle“ nesavršenosti tržišta, a tu svrhu su u većini slučajeva i ispunile.

- *Poticanje suradnje i konkurencije:* cilj ovih reformi bio je povećati konkurentnost poduzeća (osobito prema inozemstvu) kroz suradnju svih sudionika gospodarskog procesa na nekoliko razina. Prva razina odnosila se na međusobnu suradnju između poduzeća. Cilj je bio da poduzeća međusobno razmjenjuju informacije kako bi se povećala razina njihove informiranosti, a samim time i konkurentnosti. Država je poticala poduzeća na suradnju metodom „mrkve i batine“ - oni koji su surađivali dobivali su „mrkve“, a oni koji su odbijali suradnju „batine“. Druga razina odnosila se na suradnju poduzeća i radnika. Osobito zastupljena u Japanu, ova vrsta reformi odnosi se na dugoročno ili cjeloživotno zaposlenje. Uobičajeno je korištenje sustava u kojemu plaće rastu sa dužinom staža i stečenog iskustva kako bi zaposlenik ostao u poduzeću, gradeći dugoročnu povezanost i suradnju između zaposlenika i poslodavca. Još jedan vid suradnje dolazi u tome da se veći dio plaće isplaćuje u bonusima koji se temelje na profitu poduzeća, što radnike potiče na zalaganje i suradnju kako ne bi „iznevjerili“ poduzeće i kolege. Treća razina suradnje odnosi se na poduzeća i banke. U istočnoazijskim zemljama, bankama je dopušteno posjedovati udjele u poduzećima koja kreditiraju, što produbljuje odnos između poduzeća i banke. Ukoliko dođe do problema, puno su veće šanse da će banka priskočiti u pomoć „svojem“ poduzeću.
- *Rast uz socijalnu jednakost:* iako je uobičajeno vjerovanje da gospodarski rast neizbježno izaziva porast siromaštva i nejednakosti, primjer istočnoazijskih zemalja dokazuje suprotno - gospodarski rast i socijalna jednakost idu „ruku pod ruku“, štoviše čak se i nadopunjuju uz pomoć pravilnih reformi.

Početni gospodarski rast generirao je dovoljno sredstava da država ulaže u reforme koje potiču socijalnu jednakost: agrarnu reformu, reformu obrazovnog sustava, obrazovanje žena i sl. Temeljem tih reformi smanjile su se socijalne razlike uz povećanje razina proizvodnje i štednje, povećanje broja i kvalitete radnog kontingenta te se smanjio demografski pritisak, a što je pozitivno utjecalo na političku stabilnost i gospodarski rast. Dio sredstava ostvarenih dodatnim gospodarskim rastom ponovo se uložio u daljnje socijalne reforme koje su dovele do još većeg gospodarskog rasta i tako u krug.

- *Izvozno orijentirani rast*: istočnoazijske zemlje odlučile su se na strategiju izvozno orijentiranog rasta iz nekoliko razloga: konkurencija na međunarodnom tržištu obično potiče veću efikasnost nego ona na domaćem tržištu, učenje od konkurencije na međunarodnom tržištu dovodi do „efekta prelijevanja znanja“, viši zahtjevi kupaca dovode do poboljšanja kvalitete proizvoda (temeljem istraživanja i razvoja) te dolazi do stvaranja korisnih međunarodnih kontakata. Reforme kojima se poticala izvozna orijentacija odnose se na izgradnju adekvatne infrastrukture, pomoć u pristupanju novim tržištima, pomoć pri izgradnji reputacije proizvoda neke zemlje (npr. japanska kvaliteta) te preferencijalni pristup međunarodnim financijskim sredstvima na temelju ostvarenih rezultata.

Razdoblju dugog i stabilnog rasta došao je kraj pojavom Azijske krize 1997. godine. Glavni uzrok nastanka ove krize potječe još iz kasnih 1980-ih i početka 1990-ih kada je istočnoazijskim zemljama nametnuta brza financijska liberalizacija. Naime, s rastom gospodarstva porasla je i potražnja za financijskim sredstvima kako bi se mogao financirati daljnji rast i investicije. Uvidjevši da postoji mogućnost da se potražnja privatnog sektora za kapitalom u budućnosti najvjerojatnije neće moći financirati samo iz štednje, istočnoazijske zemlje odlučuju se na postupno otvaranje svojih financijskih tržišta kako bi njihova poduzeća u budućnosti imala i tu opciju za prikupljanje sredstava. U početku se proces financijske liberalizacije odvijao postupno i pod strogom regulativom, no MMF je počeo stvarati pritisak da se reforme provedu odmah. Istočnoazijske zemlje popustile su pred žestokim pritiskom MMF-a, te su kapitalne kontrole i ostale restrikcije ukinute. Rezultati su bili očekivani: velike količine kapitala počele su se slijevati u

istočnoazijske zemlje uzrokujući aprecijaciju tečajeva, agresivno zaduživanje, špekulacije i porast potrošnje. Kroz nekoliko godina ovakva tržišna kretanja dovela su do prezaduženosti privatnog sektora, stvaranja tržišnih mjehura i preapreciranih valuta. Aprecijacija američkog dolara (USD) 1997. godine dovela je do dodatne aprecijacije valuta istočnoazijskih država zato što su bile vezane za USD. Ubrzo nakon toga započinju špekulativni napadi na valute koje se brane sredstvima iz deviznih rezervi, što je zabrinulo investitore koji se počinju povlačiti iz regije. Masovni odljev kapitala dovodi do „pucanja“ tržišnih mjehura, generalno stanje gospodarstva se pogoršava i započinje kriza (Lovrinović, 2015, str. 662-664).

MMF je ponudio financijsku pomoć pod uvjetom da se provede paket reformi za koje je smatrao da će regiju izvući iz krize. Implementirane reforme samo su dodatno pogoršale situaciju (Stiglitz, 2004, str. 124-141):

- Prestroga fiskalna politika „gušila“ je gospodarstvo. Umjesto štednje, trebala se poticati državna potrošnja kako bi se stvorila potražnja.
- Politika smanjivanja opsega gospodarstva utjecala je na smanjenje uvoza što je pak rezultiralo širenjem krize na susjedne zemlje (a kasnije i na cijeli svijet). Naime, ekonomije istočnoazijskih zemalja bile su veoma povezane inter-regionalnom trgovinom što je značilo da smanjenje uvoza u jednoj državi predstavlja pad izvoza ostalih država. Rezultat je bio da su sve zemlje smanjile uvoz, ali im se svima smanjio i izvoz, što je samo dodatno produbilo krizu.
- MMF uveo je visoke kamatne stope koje su trebale privući investitore, no nije obratio pažnju na prezaduženost domaćih poduzeća. Visoke kamatne stope „gurnule“ su mnoga prezadužena poduzeća u stečaj, a s njima i mnoge banke kojima ta poduzeća više nisu vraćala kredite. Naravno, nitko nije htio ulagati u ovakvo urušavajuće i nesigurno gospodarstvo bez obzira na visinu kamatnih stopa, što znači da je ova mjera pridonijela urušavanju gospodarstva.
- Restrukturiranje financijskog sektora dovelo je do likvidiranja mnogih banaka, uključujući i one koje je bilo moguće

restrukturirati ili spojiti sa „zdravima“. Mnogo bolja opcija bila je spasiti banke s potencijalom kako bi se sačuvao „informativski kapital“.

- MMF je provodio pritisak na banke da zadovolje kriterij prihvatljivog omjera adekvatnosti kapitala koji se odnosio na omjer između kapitala prema nenaplaćenim zajmovima. S obzirom na krizu mnoga poduzeća nisu bila u mogućnosti vratiti zajmove pa je i omjer u mnogim bankama bio nezadovoljavajući. Omjer se mogao poboljšati akumulacijom kapitala ili smanjenjem zajmova. Kako je akumulirati kapital u kriznim vremenima gotovo nemoguće, banke su bile prisiljene tražiti povrat svojih zajmova. Pošto su mnoga poduzeća već „živjela na rubu“ ovo je dovelo do mnogih stečajeva.
- Prethodno navedene likvidacije banaka obično su ostavljale štediša bez svojih uloga, što je izazvalo paniku među stanovništvom. Došlo je do „navale“ na preostale banke iz kojih su štediša masovno podizale svoja sredstva. Ovakav rasplet događaja doveo je do propasti još banaka dok su preostale banke davale još manje zajmova zbog smanjenog fonda sredstava.
- MMF-ovo ustrajanje na restrukturiranju poduzeća u stečaju dovelo je do rasprodaje imovine i gubitka mnogih poduzeća. Naime, istočnoazijske zemlje nisu imale dovoljno razvijene zakonske okvire za provedbu stečajnog postupka što je dovelo do malverzacija - jedini način da se malverzacije izbjegnu bio je brzi stečajni postupak.
- Neke reforme izazvale su socijalne i političke nemire, npr. u Indoneziji izbili su neredi nakon što su ukinute subvencije siromašnima za hranu i gorivo.

Na temelju ovih rezultata može se zaključiti da je MMF-ov paket reformi samo pogoršao i produžio krizu. Dodatne dokaze za ovu tvrdnju pruža slučaj Malezije koja je odbila prihvatiti MMF-ove prijedloge i umjesto toga provodila vlastite mjere u borbi protiv krize. Postignuti rezultati bili su mnogo bolji od onih u zemljama koje su provodile MMF-ove reforme - malezijski gospodarski pad je bio manji, a oporavak brži. Ovakav rasplet situacije donio je MMF-u veoma lošu reputaciju među stanovništvom istočnoazijskih zemalja koje smatraju

da je MMF uzrokovao probleme, a kasnije ih još i pogoršao. Najgore posljedice Azijske krize bile su veliki pad BDP-a i veliki porast siromaštva u regiji. Veoma je bitno napomenuti da je Azijska kriza imala i globalan utjecaj, uzrokujući gospodarske probleme diljem cijelog svijeta. Štoviše, smatra se da je „zaraza“ od ove krize bila jedan od uzroka drugih kriza u svijetu, poput onih u Brazilu, Rusiji i Argentini (Stiglitz, 2004, str. 116-146).

Iako je kriza imala bolne posljedice, pozitivno je to što su istočnoazijske zemlje izvukle pouke iz nje te su provedene mnoge reforme sa ciljem da se slične situacije izbjegnu u budućnosti. Poboljšani su zakonodavni i institucionalni okviri, finansijski sustav je ojačan, uvedene su kapitalne kontrole, bankovni sektor je konsolidiran, poboljšano je korporativno upravljanje te su uvedeni stroži računovodstveni standardi (Kato, 2004).

Početakom 2000-ih, većina istočnoazijskih zemalja oporavila se od krize te ponovo dolazi do visokih stopa rasta čiji kontinuitet traje sve do danas. Gospodarski rast, razvoj i stabilnost koje su ove zemlje ostvarile od 1960-ih pa sve do danas povijesni je uspjeh. Što zemlje u razvoju mogu naučiti iz primjera istočnoazijskih zemalja? Doslovno kopiranje njihovih reformi ne bi dalo dobre rezultate zbog toga što identične reforme mogu imati različite rezultate ovisno o zemlji u kojoj se implementiraju. Umjesto toga, trebalo bi se usredotočiti na mnoge pouke koje ovaj razvojni put pruža i pokušati ih implementirati u vlastitu razvojnu strategiju, a onda na temelju te strategije osmisliti reforme potrebne da bi se ostvarili zadani ciljevi.

3. Kineski put razvoja

Priča o kineskom razvoju u modernom dobu započinje 1949. godine nakon što je Komunistička partija pod vodstvom Mao Zedonga preuzela vlast i formirala socijalističku Narodnu Republiku Kinu. Kao i u ostalim socijalističkim državama, uvedena je državno-planska ekonomija u kojoj je država određivala i kontrolirala razinu proizvodnje, cijene i proces alokacije resursa. Prva provedena reforma odnosila se na agrarni sektor - individualna poljoprivredna kućanstva kolektivizirana su u velike komune. Nakon toga većina reformi bila je usmjerena na poticanje industrijalizacije, uglavnom velikim državnim

investicijama u fizički i ljudski kapital, što je rezultiralo time su državna poduzeća bila zaslužna za 3/4 industrijske proizvodnje. Kineski razvojni plan bio je sličan supstituciji uvoza industrijalizacijom u Latinskoj Americi, a cilj je bio ostvariti samodostatnu proizvodnju bez oslanjanja na uvoz. Jedina dobra koja su se uvozila bila su ona koja se nisu mogla pronaći ili proizvesti u Kini (Morrison, 2017, str. 2).

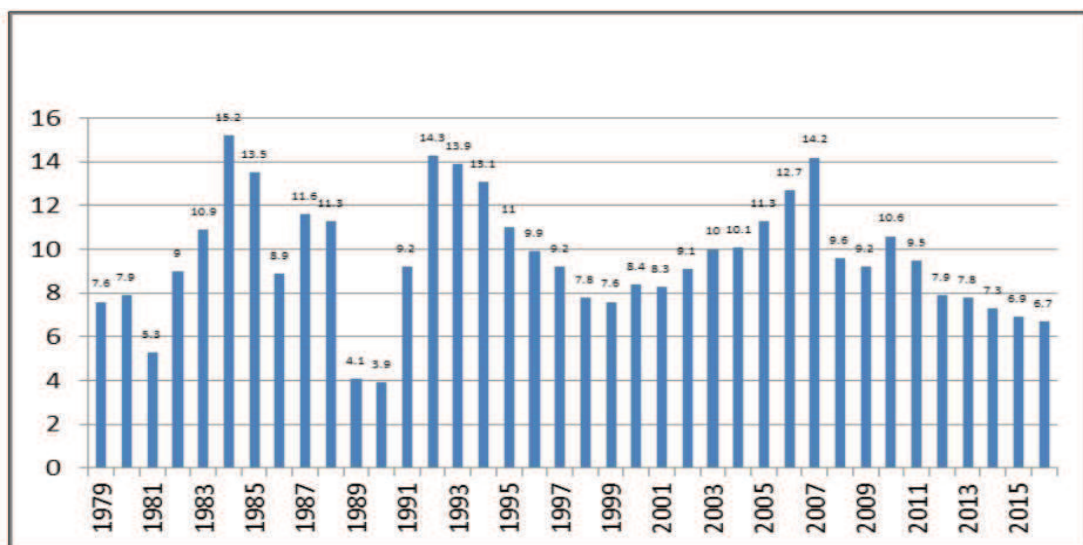
Ovakav model razvoja rezultirao je do prosječnim godišnjim rastom realnog BDP-a od 6,7% u razdoblju od 1953. do 1978. godine, barem prema podacima kineskih vlasti. Većina ekonomskih stručnjaka smatra da su kineske vlasti „napuhavale“ razine ekonomskih pokazatelja iz političkih razloga te da je prava razina rasta realnog BDP-a bila oko 4,4% godišnje. Ostali rezultati nisu bili tako dobri - bez obzira na rast BDP-a dolazilo je do čestih gospodarskih nestabilnosti, stope siromaštva i socijalnih nejednakosti ostale su na visokim razinama, a tržište je bilo neefikasno. Mane kineskog državno-planskog sustava bile su neefikasna alokacija resursa, nedostatak konkurencije i prevelika ovisnost poduzeća o državi. U takvim okolnostima proizvodni subjekti nisu imali mnogo poticaja da povećaju svoju produktivnost ili kvalitetu proizvoda (Morrison, 2017, str. 2-3).

Nakon smrti Mao Zedonga, 1978. godine na vlast dolazi Deng Xiaoping kojega nazivaju arhitektom kineskih ekonomskih reformi. Odmah po njegovom dolasku na vlast Kina se odmiče od potpunog socijalizma te se uspostavlja model gospodarskog razvoja u kojem se postupno prelazi na tržišno gospodarstvo, ali se zadržavaju određeni elementi socijalizma. Kao i za vrijeme Zedongove vlade, prva reforma odnosila se na poljoprivredu, ali ovoga puta u „suprotnome smjeru“ - komunalna proizvodnja je ukinuta i posjedi su ponovo individualizirani. Također, poljoprivrednicima je dopušteno prodavati dio svojih usjeva na slobodnom tržištu po tržišnim cijenama. Moglo bi se reći da je provedena „djelomična privatizacija“. Opisani režim prodaje (tzv. dvorazinski sustav cijena) koji se koristio u poljoprivredi pokazao se kao dobra mjera i ubrzo se proširio na gotovo čitav gospodarski sustav s ciljem da olakša prijelaz s planskih na tržišne cijene. Kroz nekoliko godina taj cilj je ostvaren bez većih problema (poput onih u Rusiji gdje je došlo do inflacije) što je rezultiralo značajnim porastom konkurentnosti i produktivnosti kineskih poduzeća. Istovremeno, kineska vlada provela je još nekoliko reformi: uz obalu je uspostavljeno nekoliko razvojnih zona s ciljem privlačenja stranih investicija i

tehnologije, potiče se privatno poduzetništvo, ukinute su određene trgovinske zapreke, smanjuje se utjecaj države u ekonomiji te regionalne i lokalne vlasti dobivaju veću ulogu u kreiranju ekonomske politike. Provedene ekonomske reforme povećale su proizvodnju i bogatstvo privatnog i javnog sektora što je rezultiralo većom štednjom (koja je već i tada bila veoma visoka) koja se onda opet investira u gospodarstvo. Osim štednje drastično raste i produktivnost.

Kako su godine prolazile rezultati kineskih reformi bili su sve bolji - ostvarene su velike stope gospodarskog rasta, povećane su inozemne i domaće investicije, produktivnost i dalje raste, tržište je sve liberalnije, privatni sektor raste dok se državni restrukturira i smanjuje (Stiglitz, 2004, str. 203-210). Pozitivni rezultati nastavili su se sve do danas, a na temelju prikazanog čini se da će takvi ostati i u budućnosti.

Grafikon 1. Kretanje stope realnog BDP-a Kine u razdoblju od 1979. do 2016. godine

Izvor: Morrison, W. (2017) China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States, *Congressional Research Service*, str. 6. Dostupno na: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf> [01.09.2017.]

Rezultati koje je Kina ostvarila u reformskom razdoblju od 1978. godine do danas doista su impresivni (Li, 2016; Morrison, 2017, str. 1-21):

- Na temeljima ostvarenog ekonomskog razvoja (ali i drugih faktora poput veličine i broja stanovništva), Kina se pretvorila u gospodarsku i političku supersilu s velikim utjecajem na globalna kretanja.
- Kina je danas druga po veličini svjetska ekonomija, ponajviše zbog impresivnog rasta realnog BDP-a po prosječnoj godišnjoj stopi od 9,6% u razdoblju od 1978. do 2016. godine, što je prikazano na grafikonu 1.

Prema projekcijama, Kina će ubrzo preći SAD i postati vodeća svjetska ekonomija. Štoviše, promatrajući BDP sa stajališta pariteta kupovne moći Kina je već prestigla SAD, a što je prikazano na grafikonu 2.

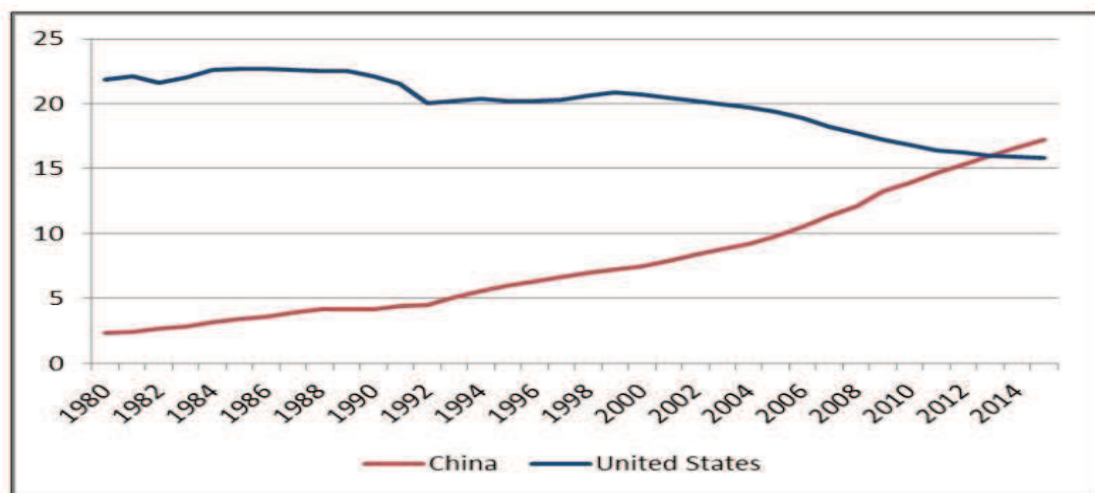
Nadalje, rezultati ostvareni u spomenutom reformskom razdoblju uključuju i sljedeće:

- Veliko postignuće je i gospodarska i politička stabilnost kroz gotovo cijeli reformski proces.
- Postignuti su impresivni rezultati u smanjenju siromaštva, npr. u razdoblju od 1981. do 2010. godine broj siromašnih smanjio se za 679 milijuna.
- Velika ulaganja u zdravstvo imala su mnoge pozitivne rezultate od koji bi trebalo izdvojiti veliko smanjenje stope smrtnosti novorođenčadi i njihovih majki. Još jedno veliko postignuće je iskorjenjivanje malarije.
- Kina je vodeći svjetski proizvođač prema kriteriju dodane vrijednosti proizvodnje.
- Kineska ulaganja u istraživanje i razvoj imaju udio od 15% u ukupnim svjetskim ulaganjima u istu svrhu. Prema predviđanjima taj postotak bi se trebao još više povećati u budućnosti.
- Ukoliko izuzmemo Europsku Uniju, Kina je u 2016. godini bila najveći robni izvoznik (2135,3 mlrd. USD) i drugi najveći robni uvoznik u svijetu (1524,7 mlrd. USD) s viškom trgovinske bilance od 610,6 mlrd. USD. Za usporedbu, 1979. godine

kineski robni izvoz je iznosio 14 mlrd. USD, a robni uvoz 18 mlrd. USD.

- Prema statistikama iz 2016. godine, Kina je drugi najveći izvoznik FDI-a (183 mlrd. USD) i treći najveći uvoznik FDI-a (134 mlrd. USD) u svijetu.
- Prosječne plaće doživjele su ogroman porast. Npr. prosječna kineska plaća 1990. godine iznosila je 37 USD, a 2016. godine 854 USD, što je povećanje od preko 23 puta ili 2208,1%.
- Kina ima najveće devizne rezerve u svijetu, 2017. godine su iznosile preko 3050 mlrd. USD.

Grafikon 2. Usporedba kretanja globalnog udjela BDP-a Kine i SAD-a prema kriteriju pariteta kupovne moći u razdoblju od 1980. do 2016. godine

Izvor: Morrison, W. (2017) China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States, *Congressional Research Service*, str. 10. Dostupno na: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf> [01.09.2017.]

Iako su ostvareni rezultati uistinu impresivni, pred Kinom su još mnogi izazovi. Kao što je prikazano na grafikonu 1., kineski je rast oko 2010. godine počeo usporavati. Takva kretanja mogu se donekle objasniti utjecajem globalne krize, no na usporavanje kineskog gospodarstva utjecali su i mnogi drugi faktori. Naime, kako se Kina polako približavala razini najrazvijenijih gospodarstava tako su se pomalo

gubile njene konkurentske prednosti - rast produktivnosti je usporio, nekada niske razine plaća su drastično porasle dok je strane tehnologije koje bi se mogle „prekopirati“ i iskoristiti sve teže pronaći. Reforme implementirane od 1978. godine do danas pružile su impresivne rezultate ali nastavak istog razvojnog puta doveo bi Kinu u tzv. „zamku srednjeg dohotka“.

Taj pojam odnosi se na pojavu u nekim azijskim i latinoameričkim zemljama koje su u 1960-ima i 1970-ima implementirale slične reforme kao i Kina te također ostvarivale visoke stope gospodarskog rasta, sve dok taj rast nije odjednom naglo usporio. Navedene zemlje su uspjele postići tranziciju iz niskog u srednji dohodak no zbog nemogućnosti da zadrže iste stope rasta (zbog sličnih problema s kojima se danas suočava i Kina) nikada nisu uspjele postići tranziciju na razinu visokog dohotka. Poanta ove priče je jasna - Kina će morati napraviti veliki zaokret od dosadašnje razvojne strategije i smisliti novu, a s njom i nove reforme. Kineska vlada je već najavila da će se odmaknuti od trenutnog modela „brzog rasta pod svaku cijenu“ i prijeći na uravnoteženiji model ekonomskog razvoja koji će se oslanjati na visoke tehnologije, ekološku osviještenost i uslužni sektor. Neki od izazova koji kinesku vladu očekuju su (Li, 2016; Morrison, 2017):

- Usporeni rast BDP-a.
- Nastavak borbe protiv siromaštva - iako su do sad postignuti rezultati uistinu impresivni, u Kini još uvijek živi oko 70 milijuna stanovnika koji žive ispod granice siromaštva, uglavnom u ruralnim dijelovima.
- Rastuće socijalne nejednakosti.
- Relativno slab životni standard. Iako je kineski BDP drugi najveći u svijetu, BDP *per capita* (koji se može uzeti kao pokazatelj životnog standarda) u 2016. godini bio je tek na 83. mjestu. Ako ga usporedimo sa onim SAD-a, kineski BDP *per capita* iznosi tek 14,1% američkoga.
- Rast nadnica i usporavanje rasta produktivnosti koji smanjuju konkurentnost Kine.
- Potrebno je smanjenje korištenja industrijskih politika i državnih poticaja.

- Daljnje reforme državnih poduzeća koje uključuju restrukturiranje, privatizaciju i prekid zaštite od konkurencije.
- Smanjenje proizvodnje prekapacitiranih industrija (npr. proizvodnja čelika) i rješavanje svih problema koji zbog toga mogu nastati (npr. porast broja nezaposlenih).
- Potrebno je ojačati financijski sustav, s posebnim naglaskom na bankovni sustav.
- Zauzdavanje kreditiranja koje je u velikom porastu i koje je uzrokovalo veliku zaduženost, koju također treba zauzdati. Iako situacija još nije alarmantna, brzina kojom zaduženost raste svakako je zabrinjavajuća, osobito zaduženost privatnog sektora i lokalne samouprave.
- Ispravljanje unutarnjih neravnoteža poput previsoke razine štednje, previsokih razina fiksnih investicija i nedovoljno visoke razine privatne potrošnje.
- Smanjenje ovisnosti o izvozu.
- Rješavanje rastućih problema onečišćenja zraka i okoliša. Osim negativnih utjecaja na zdravlje građana, onečišćenje stvara i ogromne troškove.
- Visoke razine korupcije i relativno slabo provođenje zakona.
- Demografski pad i starenje stanovništva.

Kineski razvojni put veoma je sličan onome istočnoazijskih zemalja - u oba primjera reforme koje su implementirane bile su bitno drugačije od onih iz Washingtonskog konsenzusa te su pružile mnogo bolje rezultate. Država je vodila gospodarstvo postupno implementirajući kreativne reforme ovisno o potrebama trenutne situacije i planiranim ciljevima. Da je Kina sveobuhvatnije prihvatila reforme tj. „recepte“ propisane u Washingtonskom konsenzusu, njezin gospodarski rast bio bi znatno sporiji. Ekonomska teorija i ekonomisti koji su poduprli te „recepte“ moraju se „pomiriti“ sa tom činjenicom kao i sa vjerojatnim nastavkom uspjeha Kine (Turner, 2017). Samim time i pouka je slična - iako bi doslovno kopiranje reformi najvjerojatnije bilo beskorisno, lekcije kineskog razvojnog puta svakako bi bilo pametno uzeti u obzir kod kreiranja vlastite razvojne strategije.

4. Kritika MMF-ove implementacije Washingtonskog konsenzusa

Glavna institucija zadužena za implementiranje reformi Washingtonskog konsenzusa u zemljama u razvoju bio je upravo MMF, a manju ulogu u tome procesu odigrala je i Svjetska banka. Williamson (2004, str. 7), autor Washingtonskog konsenzusa, naglašava da je verzija Washingtonskog konsenzusa koju je implementirao MMF bitno drugačija od njegove originalne verzije. Mnogi autori slažu se sa Williamsonovim tvrdnjama te smatraju da su MMF-ove izmjene Washingtonskog konsenzusa uvelike utjecale na nezadovoljavajuće rezultate koji su ostvareni, kao i na lošu reputaciju koja se i dan danas veže za taj razvojni program. Na temelju radova nekolicine autora moguće je prikazati najveće pogreške MMF-ove implementacije Washingtonskog konsenzusa (Birdsall, de la Torre i Caicedo, 2010; Dragičević, 2007; Guillen, 2012; Kolodko, 1999; Radošević, 2003; Rodrik, 2006; Stiglitz, 1999 i 2004; Stojanov, 2012; Vojnić, 2003):

- *Načelo "jedna veličina odgovara svima"*: originalni Williamsonov Washingtonski konsenzus trebao je biti namijenjen području Latinske Amerike, no MMF je njegovu implementaciju prvo proširio na tranzicijske zemlje, a kasnije i na gotovo sve zemlje koje bi zatražile MMF-ovu pomoć. Umjesto proučavanja specifičnosti ekonomske situacije u zemlji i konzultiranja s domaćim ekonomskim stručnjacima (koji su zasigurno bolje upoznati sa domaćom situacijom i problemima), MMF-ovi su djelatnici svoje odluke donosili iz washingtonskih ureda na temelju statističkih podataka. Ovakva politika nema smisla jer je svaka zemlja specifičan slučaj koji zahtjeva pozornost i prilagodbu ovisno o uvjetima - identične reforme daju različite rezultate u različitim državama.
- *Rast bez razvoja*: MMF-ova strategija uglavnom je bila fokusirana na ostvarivanje gospodarskog rasta, ignorirajući socijalne faktore. Naime, MMF je vjerovao da će se učinci gospodarskog rasta „preliti“ na sve društvene slojeve, poboljšavajući njihov životni standard. Rezultati su bili drugačiji od očekivanja - gospodarski rast (ako ga je uopće i bilo!) ostvaren je na štetu većine, a tek se nekolicina neizmjereno

obogatila. U gotovo svim zemljama u kojima su provedene reforme Washingtonskog konsenzusa došlo je do porasta siromaštva i socijalne nejednakosti, pada životnog standarda i nestajanja srednje klase. Najveći razlog za takve rezultate upravo su MMF-ove reforme implementirane metodom „šok terapije“ u kombinaciji sa potpunim ignoriranjem uloge države i institucija. Potpuno suprotni model koji su koristile istočnoazijske države i Kina pokazao se mnogo boljom alternativom - ostvarene su mnogo veće stope rasta uz smanjenje siromaštva i nejednakosti te povećanje životnog standarda.

- *Zanemarivanje uloge države i institucija*: neoliberalna ideologija koja je prevladavala u MMF-u zalagala se za minimalističku i neintervencionističku ulogu vlade. Smatralo se da je tržište najefikasnije kada mu je dopušteno funkcionirati bez ikakvih državnih intervencija. Provođenje reformi na ovakav način u tranzicijskim zemljama rezultiralo je višegodišnjom recesijom i golemim društvenim troškovima. Rezultati u latinoameričkim zemljama su bili nešto bolji samo zato što je u njima bio barem donekle izgrađen institucionalni okvir. S vremenom su sve važnije međunarodne institucije priznale i prihvatile važnost uloge države i institucija u stvaranju i provođenju gospodarske strategije.
- *Brzina i redoslijed reformi*: od samog nastanka Washingtonskog konsenzusa vodile su se burne rasprave o brzini i redoslijedu provedbe reformi. Mišljenja su bila podijeljena - jedna struja zalagala se za brze i sveobuhvatne reforme jer se „provalija ne može preskočiti u dva skoka“, a druga za postupnu i planiranu implementaciju kako se zemlje ne bi slomile pod teretom silnih reformi provedenih u vrlo kratkom roku. MMF se odlučio za prvu opciju (ranije spomenutu „šok terapiju“) u kojoj su gotovo sve reforme implementirane odjednom. Posljedično, provođenje liberalizacije i privatizacije u zemljama koje su imale nedovoljno razvijen ili čak nikakav institucionalni i zakonodavni okvir bile su recept za uništavanje gospodarstva, porast nezaposlenosti, siromaštva i nejednakosti. Promatrajući primjere današnjih najrazvijenijih država može se zaključiti da su se njihova tržišta, zakonodavstvo i institucije

gradili desetljećima, čak i stoljećima, na temelju stečenih iskustava i metodom pokušaja i pogreške. Legitimno je postaviti pitanje zašto je MMF očekivao da su zemlje u razvoju sposobne u razdoblju od nekoliko godina provesti reforme za koje su mnogo razvijenije zemlje trebale desetljeća?

- *Financijska liberalizacija*: financijska liberalizacija u zemljama u razvoju provedena je puno agresivnije, uz puno više deregulacije i u mnogo širem opsegu u odnosu na ono što je Williamson preporučio u originalnom Washingtonskom konsenzusu, a što je dovelo do velikih problema. U gotovo svakom promatranom slučaju poslije provedbe financijske liberalizacije došlo je do golemog priljeva inozemnog kapitala u zemlju, što je rezultiralo pretjeranim zaduživanjem i potrošnjom privatnog i javnog sektora te stanovništva. Pretjerano zaduživanje i potrošnja u kombinaciji s uništenom domaćom proizvodnjom poticale su uvoz, a svi ti faktori su pak utjecali na aprecijaciju domaće valute što je dodatno pogoršavalo već navedene probleme. Takva kretanja su se nastavljala sve dok ne bi počela uzrokovati gospodarske probleme, koji bi onda utjecali na stvaranje negativnih očekivanja. S prvom pojavom negativnih očekivanja inozemni kapital bi se u golemim količinama odlijevao iz zemlje, uzrokujući potpuni zastoj gospodarstva i krizu. Ovakav scenarij odvio se u velikom broju zemalja u razvoju, ponajviše zbog toga što se kapital kreće prociklički - dok je gospodarstvo stabilno inozemni kapital se slijeva u zemlju, no s prvom pojavom nestabilnosti taj isti kapital se brzo odlijeva iz zemlje. Drugi bitan razlog ovakvog raspleta može se pronaći u veoma slabim (ili čak nepostojećim!) financijskim sustavima u zemljama u razvoju. Naime, financijska tržišta su u pravilu veoma nestabilna i za njihovo efikasno funkcioniranje potreban je snažan i kvalitetan financijski sustav koji efikasno alocira financijska sredstva uz pomoć strogih regulativa i nadzora. Zabrinjavajuće zvuči činjenica da je MMF inzistirao na provedbi financijske liberalizacije, pritom ignorirajući mnoga istraživanja koja su pokazala da su koristi od financijske liberalizacije malene, a rizici ogromni. Nadalje, smatra se da je financijska liberalizacija uzrokovala mnoge financijske krize, te

utjecala na širenje istih. Postavlja se stoga pitanje zašto je MMF toliko inzistirao na provedbi tako riskantne reforme? Prvi razlog je da su pod utjecajem neoliberalističke teorije MMF-ovi stručnjaci uistinu vjerovali da će takva reforma dovesti do veće stabilnosti i gospodarskog rasta, a drugi razlog odnosi se na utjecaj financijske interesne skupine u MMF-u – toj istoj skupini financijska je liberalizacija stvarala nove prilike za brzu i laganu zaradu.

- *Neadekvatna provedba liberalizacije trgovine:* iako su se gotovo svi stručnjaci slagali da liberalizacija trgovine nosi pozitivne promjene, velika se rasprava vodila ako brzine uvođenja iste. Kao i sa svim ostalim reformama, MMF se odlučio na ubrzani model - i ponovo pogriješio. Pretpostavljalo se da će otvaranje domaćeg gospodarstva povećati konkurenciju i samim time alocirati sredstva koja se koriste za neefikasnu proizvodnju u djelatnostima koje su efikasnije, što bi povećalo komparativne prednosti zemlje. Tržište je obavilo samo prvi dio svog zadatka - inozemna konkurencija uništila je neefikasnu proizvodnju, ali se njena sredstva i resursi nisu preusmjerili u efikasne djelatnosti. Naime, MMF-ove stabilizacijske mjere toliko su „ugušile“ domaću proizvodnju i gospodarstvo da su čak i efikasna poduzeća došla u probleme. Enormne kamatne stope koje je propisao MMF nisu pružale mogućnost postojećim poduzećima da se šire ili barem nastave proizvodnju, a kamoli da se otvore nova poduzeća. Mnoga poduzeća su propala, radnici su otpušteni, a nova radna mjesta nisu stvorena - neefikasna proizvodnja se nije uopće alocirala, već je doslovno nestala. Sigurnosne mreže koje bi se pobrinule za otpuštene radnike bile su preslabe ili uopće nisu postojale, što je rezultiralo porastom siromaštva i nejednakosti. Radnici se nisu imali gdje zaposliti, a inozemni proizvodi preplavili su tržište, dodatno otežavajući situaciju. Osim ovakvog „prirodnog“ razvoja situacije, u nekim slučajevima su i inozemna poduzeća iskoristila svoju moć da unište domaću konkurenciju - nudila su proizvode po toliko niskim cijenama da su natjerale domaću konkurenciju na bankrot ili povlačenje sa tržišta. Nakon što je konkurencija uništena cijene se drastično podižu kako bi se iskoristio novonastali monopolistički položaj. Oba slučaja

mogla su se izbjeći postupnim otvaranjem kako bi se država i domaća poduzeća prilagodile novim uvjetima tržišnog natjecanja. Još jedan veliki problem vezan za liberalizaciju trgovine odnosi se na „licemjernost“ razvijenih država koje su poticale otvaranje tržišta u zemljama u razvoju dok su svoja tržišta štitile. Jedan od najboljih primjera takve politike odnosi se na poljoprivredu, granu koja je osobito važna zemljama u razvoju jer zapošljava veliki dio stanovništva. Razvijene zemlje uglavnom intenzivno štite i subvencioniraju svoju poljoprivredu, a od zemalja u razvoju očekuju da ukinu uvozne prepreke i subvencije, što pogoršava njihovu konkurentsku poziciju. Rezultati takvog nepravednog odnosa su očekivani - jeftini inozemni poljoprivredni proizvodi uništavaju domaće proizvođače koji svoje proizvode ne mogu prodavati ni u domaćoj ni u stranim zemljama. Takva situacija dovodi do propadanja domaće poljoprivrede što rezultira porastom nezaposlenosti, siromaštva, nejednakosti i ovisnosti o inozemnoj proizvodnji.

- *Neadekvatna privatizacija*: umjesto restrukturiranja poduzeća i stvaranja temelja za gospodarski procvat, privatizacija je postala instrument gospodarskog kriminala, političkih manipulacija i privatnih interesa, a sve u režiji političkih moćnika i podobnih pojedinaca. Mnoga poduzeća koja su bila pokretač gospodarstva likvidirana su ili poslana u stečaj, zaposlenici otpušteni, a imovina rasprodana ili ukradena.
- *Neefikasni FDI*: zemljama u razvoju preporučeno je stvoriti uvjete za privlačenje FDI-a zato jer strana poduzeća donese tehnološka znanja, *know-how*, pristup stranim tržištima i kapitalu. Također, strana poduzeća trebala bi doprinijeti zapošljavanju i gospodarskom rastu zemlje. U kaosu MMF-ove „šok terapije“ rezultati FDI-a ponajviše su ovisili o samim stranim poduzećima - u okružju opće deregulacije i nedostatka institucija strane tvrtke su imale mnoštvo prilika za „nepošteno ponašanje“, pitanje je bilo samo hoće li ih iskoristiti. Mnoge su svoje prilike i iskoristile, uništile domaću konkurenciju i stvorile monopole ili oligopole. Umjesto očekivanih radnih mjesta, kvalitetnijih proizvoda i nižih cijena došlo je do porasta nezaposlenosti, pada domaće proizvodnje, deindustrijalizacije i

porasta cijena nekih proizvoda. Kao što je već navedeno, opseg ovakvih događanja ovisio je o dobroj volji stranih poduzeća i kvaliteti regulative pojedinih država - neke države imale su samo manje probleme, a kod nekih je proces otišao toliko daleko da su praktički postale ovisne o FDI-u u odsustvu domaće proizvodnje. FDI svakako može biti pokretač gospodarskog rasta, no samo ako je kvalitetno alociran i reguliran - ukoliko ti uvjeti nisu zadovoljeni, FDI stvara više štete nego koristi.

- *Prestroge stabilizacijske mjere:* MMF-ov paket stabilizacijskih mjera odnosio se na restriktivnu fiskalnu i monetarnu politiku te uravnoteženje proračunskog deficita. Stabilizacijski paket obično je bio prva reforma koja se provodila pri implementiranju Washingtonskog konsenzusa u neku zemlju. Glavni cilj navedenih mjera bio je snižavanje i zadržavanje inflacije na niskim razinama. Taj cilj se uglavnom ostvarivao putem smanjivanja državne potrošnje i visokih kamatnih stopa, što je imalo poguban utjecaj na gospodarstvo. Stabilizacijske mjere su gotovo uvijek pružale isti rezultat - pad inflacije, aprecijacija domaće valute i „gušenje“ gospodarstva, odnosno zaustavljanje domaće proizvodnje. MMF-ova fiksacija inflacijom postaje još zanimljivija ukoliko se u obzir uzmu razna istraživanja prema kojima smanjivanje inflacije ispod razine od 20% nije isplativo, odnosno troškovi snižavanja inflacije postaju veći od potencijalnih koristi. Nadalje, postoje argumenti da niske razine inflacije mogu blagotvorno utjecati na gospodarski rast. Na temelju tih podataka nameće se pitanje zašto je MMF bio toliko fanatičan u svojoj borbi protiv inflacije? Čini se da je odgovor isti kao i kod prethodno postavljenog pitanja vezanog za financijsku liberalizaciju - neoliberalistička ideologija i financijska interesna skupina.
- *Tečajna politika:* Williamson je u originalnom Washingtonskom konsenzusu preporučivao politiku „kompetitivnog tečaja“, no MMF nije se slagao s takvom preporukom. U sklopu svoje stabilizacijske politike MMF je uglavnom preporučivao čvrsto vezivanje tečaja za neku od svjetskih valuta, tzv. „nominalno sidro“. Takav tečajni režim imao je nekoliko problema: osjetljivost na vanjske šokove, osjetljivost na kretanje kapitala te konflikt između kontrole

inflacije i zadržavanja realnog tečaja. Već pri samom nabranju problema postaje očigledno da ovakav tečajni režim ne može funkcionirati u kombinaciji s reformama Washingtonskog konsenzusa. Ovi problemi očigledno nisu pretjerano zabrinjavali MMF, dok je kombinacija trgovinske i financijske liberalizacije sa preapreciranom domaćom valutom redovito je dovela do prezaduženosti, prevelike potrošnje i prevelikog uvoza, a na kraju i sloma valute.

- *Politika uvjetovanosti:* politika uvjetovanosti jedno je od najmoćnijih instrumenata koje MMF ima na raspolaganju u provođenju svoje volje u zemljama s kojima „suraduje“. Kad neka zemlja zatraži zajam, MMF postavlja stroge uvjete i ciljeve koje zemlja mora ostvariti u određenom roku kako bi dobila sva sredstva. Budući da zajmovi obično dolaze u tranšama, MMF nadzire provedbu reformi te na temelju ostvarenog odlučuje hoće li nastaviti dodjeljivati sredstva. MMF uporno tvrdi da ne diktira uvjete, već da se oni dogovaraju u prijateljskim pregovorima sa zemljom dužnikom, no te su tvrdnje daleko od istine. Zemlje koje traže sredstva uglavnom su očajne i moraju pristati na bilo kakve uvjete samo da bi dobile pomoć. MMF je toga itekako svjestan pa svoju superiornu pregovaračku poziciju iskorištava kako bi ostvario svoje ciljeve, a ponekad i ciljeve onih koji utječu na MMF. Iako je sasvim legitimno da vjerovnik postavlja uvjete kojima bi zaštitio svoje ulaganje, u MMF-ovom slučaju uvjeti su previše puta bili i mnogo više od puke zaštite ulaganja - ponekad čak nisu bili ni vezani za ekonomiju, a ponekad su se odnosili na mjere koje su služile kao demonstracija moći nad zemljom dužnikom. Naravno, u oba slučaja te mjere nisu imale ikakve veze sa poboljšanjem gospodarske situacije u zemljama dužnicima. Situacija nije oduvijek bila ovakva, MMF je u prošlosti bio zadužen samo za pomoć zemljama u krizi no njegove ovlasti, utjecaj i moć s godinama su rasli. Prvo je odlučeno da „zemlje u razvoju stalno trebaju pomoć“ pa je MMF sam sebi dodijelio veće ovlasti i počeo neprekidno sudjelovati u ekonomskom životu tih zemalja. Sljedeći korak bio je preuzimanje ovlasti Svjetske banke koja je bila zadužena za strukturne probleme zemalja u razvoju. MMF je taj potez opravdao tvrdnjom da „gotovo sva

strukturna pitanja utječu na gospodarski rezultat“, koji je bio u MMF-ovoj jurisdikciji. Ove ovlasti pomogle su u ostvarivanju kontrole nad zaduženim zemljama i zemljama u razvoju, te su korištene da se u tim zemljama implementira Washingtonski konsenzus, bez obzira na njihove želje. Ovakvo grubo nametanje strategije rasta i razvoja u suprotnosti je sa svim načelima demokracije i ekonomske suverenosti neke zemlje. Umjesto da na temelju demokratske rasprave i savjetovanja kreiraju vlastitu neovisnu gospodarsku strategiju temeljenu na nacionalnim interesima, zemlje u razvoju bile su prisiljene bespogovorno ispunjavati zahtjeve MMF-a.

- *Inzistiranje na neoliberalizmu:* MMF je osnovan 1944. godine na konferenciji u Bretton Woodsu i bio je plod ideja J. M. Keynesa. Keynes je smatrao da tržišta ne funkcioniraju dobro, što može dovesti do kriza koje mogu izazvati velike gospodarske i socijalne troškove. Kako bi se takav scenarij spriječio, Keynes je preporučio da se osnuje međunarodna organizacija koja bi se brinula da svjetska tržišta funkcioniraju efikasno i bez većih problema. Zadatak MMF-a bio je osiguravati globalnu gospodarsku stabilnost, odnosno spriječiti potencijalne gospodarske nestabilnosti i krize. Te ciljeve trebao je ostvarivati kroz dvije metode: 1. pritiskom na zemlje čije ponašanje potiče gospodarske nestabilnosti i 2. pružanjem zajmova likvidnosti državama koje su trebale dodatna sredstva kako bi spriječile gospodarski pad. MMF je na takvim načelima funkcionirao do 1980-ih kad dolazi do velikog preokreta u njegovoj politici. Pod utjecajem neoliberalističkih vlada Margaret Thatcher i Ronalda Reagana, MMF je prihvatio neoliberalizam kao svoju novu ideologiju. Rezultati neoliberalnog MMF-a od 1980-ih do danas pokazali su se veoma lošima, gospodarske nestabilnosti i krize sve su teže i češće, a siromaštvo i socijalne razlike sve veće. Može se reći da MMF nije ispunio svoj osnovni cilj. Teško je pronaći logiku u MMF-ovoj fascinaciji neoliberalizmom pošto ovaj koncept „pada već na prvoj prepreci“. Ekonomski koncept neoliberalizma (još ga se naziva i tržišnim fundamentalizmom) temelji se na ideji da su tržišta sama po sebi efikasna zato jer ih „nevidljiva ruka“ vodi ka ravnoteži. Problem uporabe ovog

modela u suvremenoj ekonomiji proizlazi iz toga da neoliberalizam može funkcionirati jedino ukoliko je, između ostaloga, zadovoljen preduvjet savršene konkurencije. Taj preduvjet očigledno nije zadovoljen, pa se postavlja pitanje zašto je MMF toliko inzistirao na neoliberalizmu?

- *Vanjski utjecaji:* MMF oduvijek tvrdi da je neovisna institucija na koju ne utječu nikakvi politički niti poslovni interesi. Mnogo je dokaza da takva tvrdnja nije potpuno točna i da postoje određeni utjecaji na MMF-ovu politiku, ponajviše od strane visokorazvijenih zemalja (osobito SAD-a) te financijske i poslovne interesne skupine. Njihovi interesi utkani su u strukturu MMF-a na različite načine. Jedan od dokaza za ovakve tvrdnje može se pronaći u načinu na koji se provodi odlučivanje u MMF-u - temeljem financijskog udjela zemalja članica. Visokorazvijene zemlje imaju najveće udjele i samim time najveći utjecaj kod donošenja odluka. Važno je također napomenuti da SAD kao najveći „dioničar“ jedini ima pravo veta što ga stavlja u povlaštenu poziciju. Zemlje kod odlučivanja službeno zastupaju ministri financija i guverneri centralnih banaka koji su obično čvrsto povezani s financijskim i poslovnim interesnim skupinama unutar vlastitih zemalja, što i tim skupinama daje „pravo glasa“ pri donošenju odluka. Dakle, u procesu odlučivanja u MMF-u najveći utjecaj imaju visokorazvijene zemlje te financijska i poslovna interesna skupina koji su usredotočeni na ostvarivanje svojih ciljeva, a ne na globalne probleme koji muče „obične“ ljude, poput siromaštva i socijalne nejednakosti. Nadalje, visoki dužnosnici u MMF-u često dolaze iz poslovnog svijeta, a po završetku svog mandata u taj se isti poslovni svijet i vraćaju. Logičan zaključak je da ti dužnosnici na situacije kojima se MMF bavi gledaju iz perspektive poslovnog svijeta iz kojega su došli i u koji će se vratiti. Sljedeći primjer može se pronaći u MMF-ovoj politici u krizama - MMF je zemljama u krizi pozajmljivao financijska sredstva kako bi se obranila preaprecirana domaća valuta. Nije li zanimljivo kako ti zajmovi niti jednom nisu postigli svoj cilj, ali su zato omogućili vjerovnicima da povrate uložena sredstva? Vjerovnici su uglavnom bile financijske institucije iz visokorazvijenih zemalja koje su pružale veoma riskantne

zajmove znajući da će im MMF priskočiti u pomoć na račun poreznih obveznika. Još jedan primjer odnosi se na MMF-ovo inzistiranje na financijskoj liberalizaciji bez obzira na očigledne velike opasnosti i zanemarive koristi - jedini dobitnici te reforme bile su financijske i poslovne interesne skupine koje su dobile nova tržišta na kojima su mogle ostvariti zaradu.

Na temelju prikazanog može se zaključiti da je MMF-ova verzija doista odudarala od originalnog Washingtonskog konsenzusa. Samim time moglo bi se reći da su MMF-ove izmjene i implementacija reformi izravno utjecale na rezultate koji su ostvareni.

5. Zaključak

Generalno gledajući, objektivno i kritički, Washingtonski konsenzus odnosno „iskrivljenu“ verziju koju je MMF osmislio i implementirao u zemljama u razvoju može se zaključiti da su rezultati bili nezadovoljavajući. Gospodarski rast (ako je uopće postignut) bio je na nedovoljnoj razini da bi se počele sustizati razvijene zemlje, dok se po pitanju siromaštva, socijalnih nejednakosti i sličnih problema nije učinilo gotovo ništa. Rezultati su bili osobito loši u tranzicijskim zemljama, poglavito u zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza. Daljnji dokaz za ove tvrdnje može se pronaći u slučajevima zemalja koje su reforme Washingtonskog konsenzusa provodile na svoj način, prilagodivši ih svojim gospodarskim prilikama odnosno strategijama. Takva kritička implementacija pružila je mnogo bolje rezultate od onih u zemljama koje su reforme implementirale prema MMF-ovim uputama. Zemlje tzv. „istočnoazijskog čuda“ i Kina implementirale su reforme gotovo potpuno suprotne naputcima Washingtonskog konsenzusa i ostvarile povijesne rezultate, što dodatno diskreditira MMF-ovu razvojnu strategiju.

Mnogo je faktora koji su utjecali na neuspjeh Washingtonskog konsenzusa, no niti jedan ni približno koliko MMF, koji je „srljao“ iz greške u grešku vođen slijepom vjerom u neoliberalizam. Zaista je neobična ta fasciniranost konceptom koji se već odavno pokazao neadekvatnim i koji predstavlja uvjerenja suprotna od svih vrijednosti na kojima je MMF utemeljen. Niti jedna zemlja u povijesti nije temeljila svoj razvojni put samo na neoliberalizmu i slobodnoj trgovini,

uključujući i današnje najrazvijenije države. Štoviše, najrazvijenije države imaju dugu povijest implementiranja reformi potpuno suprotnih od načela neoliberalizma. Ukoliko je to točno, zašto je MMF tjerao zemlje u razvoju da postupaju drugačije od najboljih? Najvjerojatiji odgovor bi bio utjecaj vanjskih interesnih skupina. Mnoge MMF-ove reforme i način na koji su provedene kose se sa svakom zdravom ekonomskom logikom (financijska liberalizacija kao najočitiiji primjer), no ukoliko u „jednadžbu“ dodamo faktor vanjskih utjecaja koji profitiraju od takvih reformi tada se MMF-ovi potezi više ne čine tako nelogičnima. Autori ovoga rada smatraju da je kombinacija neoliberalističke ideologije i vanjskih utjecaja bila ključna u definiranju i provođenju MMF-ove verzije Washingtonskog konsenzusa, i samim time jedan od najvećih uzroka ostvarenih rezultata.

Slom Washingtonskog konsenzusa na prijelazu stoljeća prisilio je međunarodne institucije da još jednom promisle koncept rasta i razvoja. Osobita promjena politike i načela može se zapaziti u Svjetskoj banci koja je pripremila niz publikacija u kojima se naglašava uloga države i institucija, te socijalna komponenta razvoja usredotočena na obrazovanje, smanjenje siromaštva i nejednakosti, zaštitu okoliša i slične vrijednosti. I ostale međunarodne organizacije sve više naglašavaju važnost tih vrijednosti, iako u manjem obujmu.

Većina stručnjaka slaže se da je potrebno ponovno „otkriti“ rast i razvoj. Novi konsenzus nije na vidiku što nije ni čudno s obzirom na rezultate koji je postigao Washingtonski konsenzus. Smatra se da je model „jedna veličina odgovara svima“ promašen te da bi svaka zemlja trebala odlučivati o vlastitom razvojnom putu. Preporuča se sveobuhvatni pristup, savjetovanje i suradnja - svi zainteresirani sudionici trebali bi imati pravo raspravljati i demokratski odlučiti o razvojnom putu jer se jedino tako može definirati strategija koja odgovara svim zainteresiranim stranama. Kao uzor za ovakav razvojni put mogu poslužiti istočnoazijske zemlje koje nisu pratile nikakav program, već su kreativnošću, improvizacijom i učenjem na vlastitim greškama same pronašle svoj put.

Nažalost, pitanje je koliko su ovakva očekivanja realna. Sve intenzivniji proces globalizacije promijenio je sliku moderne ekonomije. Temeljni subjekti globalnog gospodarstva danas su visokorazvijene zemlje, transnacionalne kompanije i međunarodne financijske institucije -

MMF, Svjetska trgovinska organizacija (WTO) i Svjetska banka. To tzv. „sveto trojstvo“ predstavlja „globalnu vladu bez vlade“ i diktira uvjete svim ostalim zemljama koje više ne mogu odlučivati o svojoj budućnosti. Čini se da će u budućnosti ove promjene biti još intenzivnije te je lako moguće da transnacionalne kompanije postanu apsolutni vladari svjetske ekonomije. Takav rasplet bi enormni dio ekonomske teorije učinio neupotrebljivim, jer se ona oduvijek temeljila na ulozi nacije kao temeljnog ekonomskog subjekta. Ukoliko dođe do promjene gospodarskog poretka, morati će se definirati i nova ekonomska teorija, a samim time i novi koncept(i) rasta i razvoja.

Reference

1. Birdsall, N., de la Torre, A. i Valencia Caicedo, F. (2010) The Washington Consensus: Assessing a Damaged Brand, *Policy Research Working Paper*, No. WPS 5316, The World Bank, Washington, DC. Dostupno na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/848411468156560921/The-Washington-consensus-assessing-a-damaged-brand> [19.08.2017.]
2. Dragičević, M. (2007) Konceptualni okvir razmišljanja o budućem razvoju u Hrvatskoj, *EFZG Working Papers Series*, No. 2/2007. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/137197> [06.07.2017.]
3. Guillen, A. (2012) Mexico: an example of the anti-development policies of the Washington Consensus, *Estudios Avanzados*, Vol. 26, No. 75, str. 57-75. Dostupno na: http://www.scielo.br/pdf/ea/v26n75/en_05.pdf [12.08.2017.]
4. Glick, R. i Moreno, R. (1997) *Government Intervention and The East Asian Miracle*, Federal Reserve Bank of San Francisco. Dostupno na: <http://www.frbsf.org/economic-research/publications/economic-letter/1997/july/government-intervention-and-the-east-asian-miracle/> [30.08.2017.]
5. Kato, T. (2004) *Can The East Asian Miracle Persist?*, International Monetary Fund. Dostupno na: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp120204> [30.08.2017.]
6. Kolodko, G. (1999) Transition to a market economy and sustained growth: Implications for the post-Washington consensus, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 32, No. 3, str. 233-261. Dostupno na: http://www.tiger.edu.pl/kolodko/artykuly/Transition_to.pdf [24.08.2017.]
7. Li, Y. (2016) *What lessons can we learn from China's rapid growth?*, World Economic Forum. Dostupno na:

- <https://www.weforum.org/agenda/2016/03/what-lessons-can-we-learn-from-china-s-rapid-growth/> [01.09.2017.]
8. Lovrinović, I. (2015) *Globalne financije*. ACCENT: Zagreb.
  9. Morrison, W. (2017) *China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States*, Congressional Research Service Report. Dostupno na: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf> [01.09.2017.]
  10. Radošević, D. (2003) Nova razvojna paradigma - stvara li se novi model gospodarskog i socijalnog razvitka: Post-Washingtonski konsenzus?, *Ekonomski pregled*, Vol. 54, No. 11-12, str. 882-903. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/25669> [14.07.2017.]
  11. Rodrik, D. (2006) Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's Economic Growth in the 1990s: Learning from the Decade of Reform, *Journal of Economic Literature*, Vol. 44, No. 4, str. 973-987. Dostupno na: http://web.stanford.edu/group/scspi/_media/pdf/Reference%20Media/Rodrik_2006_Development%20Economics.pdf [05.09.2017.]
  12. Stiglitz, J. (1996) Some Lessons From the East Asian Miracle, *The World Bank Research Observer*, Vol. 11, No. 2, str. 151-177. Dostupno na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/786661468245419348/Some-lessons-from-the-East-Asian-miracle> [30.08.2017.]
  13. Stiglitz, J. (1999) More Instruments and Broader Goals: Moving Toward the Post-Washington Consensus, *Villa Borsig Workshop Series*. Dostupno na: <https://pdfs.semanticscholar.org/657d/d9ec1d1631b3d46e19e6657bad7a8de5de4f.pdf> [16.07.2017.]
  14. Stiglitz, J. (2004) *Globalizacija i dvojbe koje izaziva*. Algoritam: Zagreb.
  15. Stojanov, D. (2012) *Ekonomska kriza i kriza ekonomske znanosti*. Ekonomski fakultet Rijeka: Rijeka.
  16. Svjetska banka (1993) *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, *A World Bank Policy Research Report*, Oxford University Press. Dostupno na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/975081468244550798/Main-report> [10.07.2017.]
  17. Turner, A. (2017) China Vs. The Washington Consensus, *Social Europe*. Dostupno na: <https://www.socialeurope.eu/china-vs-washington-consensus> [09.02.2018.]
  18. Vojnić, D. (2003) Ekonomija i politika tranzicije u praksi - Gdje je Hrvatska?, *Ekonomski pregled*, Vol. 54, No. 7-8, str. 621-650. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/25485> [23.08.2017.]
  19. Williamson, J. (2004) *A Short History of the Washington Consensus*, Peterson Institute for International Economics, Paper commissioned by

Fundación CIDOB for a conference „From the Washington Consensus towards a new Global Governance“, Barcelona, Spain, September 24-25, 2004. Dostupno na:
<https://piie.com/sites/default/files/publications/papers/williamson0904-2.pdf> [09.07.2017.]

„ASIAN WAY“ - AN ALTERNATIVE TO WASHINGTON CONSENSUS?

Pavle Jakovac, PhD
University of Rijeka
Faculty of Economics and Business Rijeka
pavle.jakovac@efri.hr

Kristijan Lončarić

Abstract

The Washington consensus, in its rudimentary form, consisted of 10 reforms that were supposed to help Latin American countries emerge from the crisis and lay the foundations for their future economic growth and development. The International Monetary Fund (IMF) and the World Bank were assigned to conduct this program but they adapted it to their own neoliberalist beliefs. Such an amended Washington consensus was implemented in almost all developing countries and, as such, had unsatisfactory results. Economic growth (if there was any) was inadequate in order to start taking pace with the developed countries while issues of poverty, social inequalities and similar, were left unconcerned. The results were particularly poor in the transition countries, especially in the countries of the former Soviet Union. Many factors have contributed to the failure of the Washington Consensus, but far the greatest merits belong to the IMF. The collapse of the

Washington consensus has led many international institutions and experts to try to detect new development policies. Today's economic strategies emphasize the importance of the role of the state, institutions and the social components. The countries of the so-called “East Asian Miracle” as well as China implemented reforms almost completely opposed to the Washington consensus and achieved historical results, which further discredits the IMF's development strategy.

Keywords: *Washington consensus, development strategy, IMF, alternative, Asian way*

JEL classification: B27, F53, F55, N2, N4, O19
